

ni pompa olim apud Hebraeos celebratum fuisse festum, quando sacrum ignem invenerunt, qui per multos annos laterat. Ignis sane est lignum sanctae crucis, quem Christus Dominus venit mittere in terram: cuius inventio ignis illius inventio felicitis, et celebrior reputanda est: ut enim sacer ille ignis in aquam crasse conversus, denno post inventionem accensus est, pristinaque naturam induit; ita crucis gloria tot annis sepulta, post inventionem demum, toto terrarum orbe exaltari, et clarescere coepit. Quid? quemadmodum olim repertus liber sub Iosia rege, ruina fuit, et excidium omnis idololatriae, quae mirum in modum apud Hebraeos invaluerat; ita crux reperta idololatriam antea collapsam incipientem penitus pessum dedit, adeo ut velut novo sole in mundum illato, certatim homines idololatriae tenebras deserentes, catholicae Ecclesiae se aggregaverint. Quod proculdubio metuens, atque praesagium humani generis hostis, crucem in abditiissimo loco recondi, et per multos annos ignotam humi delitescere curavit, ut hac ratione idolorum cultus non impediatur, et ipse damna per crucem sibi illata resarciret. Spes tamen haec illum fecellit, et mentis est iniquitas sibi: nam cruce per Helenam reperta, et omnium oculis exposita, gladius detectus est, quo veri Goliath caput cum summo eius decolorare fuerat amputatum, et idolorum cultus, qui valde increbuerat, mirum in modum imminutus decrevit. Unde sicut quondam sacrae litterae referunt, festum, quod vocabant Mardochei, ab Hebraeis institutum fuisse, eo quod ignominia ab Amane illi parata in ipsius ignominiam commutata fuit: sic merito dies hic nobis celebris esse debet, quo crux Christo, et Christianis media felicitatis inventio, mediantibusque portentosis miraculis ab ea tunc patralis, in honorem, victoriam, et gloriam Christi editi. Curaverant olim Philistaei obstruere puteos, quos foderant servi Abraham, sed Isaac iam obstructos erudavit, nec aquam latere passus est. Ad eundem certe modum inferorum Philistaei, daemones intelligo, crucis omnium bonorum, et spiritualium charismatum altissimum puteum, terra, et lapidibus, immo et libidinose Veneris simulacra obstruxerunt; sed non secus ac Isaac, Helena Constantinii mater illum divinitus edocta effodit, nec tantum thesaurum diutius latere passa est: thesaurum dico in agro montis Calvariae absconditum, quem cum Helena invenit, non dubio, quia, iuxta parabolum Evangelicam, si ad emendum illum oportuisset omnibus bonis se expoliasse, cuncta illa alacriter vendidisset, ut Ecclesiam catholicam tam pretiosum pignoris thesaurum dilaret. Non incongrue quispiam inventam Christi crucem, inventum thesaurum appellari arbitretur: quippe quia sicut thesauri in terrae visceribus sae-

pe absconditi sunt, et ita crux. Et sicut aurum, gemmae, et margaritae a mirabili radiorum solis influxu omnem suam virtutem accipiunt; sic lignum sanctae crucis a Sole insitiae, in eo tanquam in carnis suo sedente, suoque splendore illud irradiante, omnem suam virtutem, et efficaciam mutuavit; unde fit, quod inter alia, quibus inaequabilis iste crucis thesaurus alios Orientalis Indiae exsuperat, illud mirabile est, quod ex mineralibus nec aurum elaboratum, sed rude procedit, nec gemmae, pretiosisque lapides, religiosae alicuius figurae sculptura insignita procedunt; at istud vivificae crucis lignum clavorum opera elaboratum, et purpurei sanguinis Christi errore depictum, velut pretiosissimam gemmam, imaginem crucifixi praeseferens ab Helena feliciter repertum novimus. Et quemadmodum historiae naturalium rerum auctores referunt in montibus Riphaeis pretiosissimos thesauros delitescere, quos immanissimi gryphi vigilantissime custodiunt, quapropter, qui ab illis thesaurum aliquem extorquet, rem magnam fecisse, ingentemque difficultatem superasse sibi videtur; ita sane, cum sanctae crucis thesaurus sub inculta humo latens ab Hebraeis tanquam ab immanissimis gryphis custodiretur, Helena regina, a Iuda, et ab aliis per minas mortis, thesaurum salutaris signi extorqueus, rem proculdubio cunctis saeculis memorandam, et incredibili gloria dignam peregit. Quare hodie fratres charissimi, quasi reperito communi totius mundi thesauro laetari, et gaudere debemus. Gaudeat ergo primo sancta Mater Ecclesia, et gaudeat et regina Helena, quae inventa perdita drachma convocaverit amicos, et vicinos, ut gratularentur ei, dicatque non secus ac illa: congratulamini mihi, quia inveni crucis drachmam, quam perdideram. Nos etiam invento iam perditio thesauro, non quem Christus perdidit, sed quo nos perditos acquisierat, iustum est non solum exultare, sed et gloriari; praesertim cum Apostolus dicat (ad Gal. 2): *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*; tantoque propensius spiritualium laetitia pie, ac religiose concipere debemus, quanto non ignoramus ipsum humanae salutis inimicum non spirare. Desiderabat namque diabolus ad evadendum ignominiosae suae confusions opprobrium, quod triumphale vexillum, sub quo victus, prostratus, et captivus fuerat, diu manderet occultum: sic enim ruinae suae delitescens, quod succumbendo contraxerat, videbatur sibi oppresso signo victoriae, ut poterat, compensare; sed sicut olim per Mariam caput eius contritum est, ita sane modo per Helenam in astutia sua comprehensus fuit, quia quanto ipse diabolica arte crucis vexillum superire curavit, tanto Helenae opera magis erectum, et exaltatum est in gloriam, et honorem Christi Domini. Amen.

DE SEPTEM VERBIS CHRISTI DOMINI

DE TESTAMENTO

AC LACRYMANDA EIUS MORTE

NEC NON DE VARIIS ARCANIS IN HIS OMNIBUS RECONDITIS

LIBER UNDECIMUS

HOMILIA PRIMA

Verba Christi Domini: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciant, multiplici sacrae Scripturae, et sanctorum Patrum eruditione illustrantur: ac de efficacia verbi divini, et inimicorum dilectione plerumque tam fructuose, quam curiose disseruntur.

Divini verbi efficacitas adeo omnibus, et ubique gentium se ostendit, ut mirabilem eius virtutem nemo sit qui non agnoverit. Si enim rerum naturalium officium contemplerur, omnia solo verbo Dei existentiam accepisse reperiemus: nam, ut ait Apostolus (Rom. 4): *Vocent ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt. Vocavit lucem, et statim adfuit (Gen. 1): Dixit Deus, fiat lux, et facta est lux. Vocavit firmamentum, et non distulit adventum suum (ibid.): Fiat firmamentum, et factum est firmamentum. Vocavit coelos, et subito comparuerunt (Psalm. 32): Verbo Domini coeli firmati sunt. Vocavit stellas, et ait Baruch, responderunt: Adsumus, et luxerunt ei cum iocunditate. Ac tandem necessaria adeo est rebus producendis divini Verbi foecundissima virtus, ut illud idem, quod de Verbo increato dixit Ioannes, de ipso etiam creato Dei verbo omnimoda veracitate dici possit (Ioan. 1): *Et sine ipso factum est nihil.* Quod si altius ad rerum supernaturalium ordinem mentis aciem convertamus, quid quaeso excogitari potest, quod virtute huius verbi in lucem non prodierit? Verbo hoc Verbum caro factum est: dicente enim b. Virgine, cuius verba Verbum ipsum divinum posuit in ore eius: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, Verbum aeternum carnem induit humanam, eaque indutum portentosa illa, quae edidit mi-**

racula, medio verbo patravit. Vocavit discipulos (Matth. 4): *Venite post me; et continuo relictis retibus sequuti sunt eum.* Loquutus est ventorum turbinis, et tumentibus fluctibus maris, et sedati sunt, omnibus prae admiratione dicentibus (Luc. 4): *Quis est hic, quia venti, et mare obediunt ei?* Loquutus est febrim, imperans ut abiret, et obediit ei, Luca attestante: *Imperavit febrim, et dimisit eam.* Loquutus est morti, et fugavit illam: *Adolescens tibi dico, surge: Lazare veni foras.* Quid plura? Virtus quaedam divina singularis adeo inerat verbis eius, ut Ioannes dicat (cap. 12): *Ecce mundus totus abit post illum.* Sed quid mirum? Nam si M. Antonii verba ea fuere virtute praedita, ut conversos in se gladios longe a se averteret: *Sermone eius stupefacti*, ait Valerius, *districtos iam, et vibratos gladios, eruoere vacuos vaginis reddiderunt: et si orationis Rectricae tanta vis est, ut eloquentiae parens dicere non dubitavit: Tanta vim habet illa quae a bono poeta dicta est flexanima, et omnium regina rerum oratio, ut hanc illi facultatem stentendi animos sapientissimi viri tribuerint: et si Herculis facundia, admirabilisque in dicendo energia talis noscitur fuisse, ut ad eam significandam, Luciano id attestante, catenam quandam depingerent ab ore eius egredientem, quae auditorum aures perveniente fortius, quam magnes ferrum ad se pertraheret; quid mirum, si tanta hominum verbis inerat virtus, talem verbi Christi infuisse, ut mundus totus illum abiret, dicens (Ioan. 7): *Nunquam sic locutus est homo?* Ita hoc etiam haec divini verbi virtus mirum in modum praefulgere, quod verba ministrorum Dei similem virtutem ab eo mutarint: nam ut dixit d. Augustinus (de doct. Christ. cap. 2): *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum:* quod sane multo ante praenunciaverat regius Vates cum cecinit: *Vox Domini super aquas:* ecce sacramentum baptismi, cuius materia est aqua: *Vox Domini in virtute:* ecce confirmationis sacramentum, et virtutem, et fortitudinem, prae-*

stans ad fidei confessionem, et defensionem: *Vox Domini in magnificentia*; ecce eucharistia, in qua Christus Dominus summam ostendit non solum liberalitatem, sed et magnificentiam, divinitatis, et humanitatis suae thesuros in hoc uno dono profundens: *Vox Domini confringentis cedros*; ecce sacramentum ordinis, quod potestate absolvendi, quam praestat, potentissimos saeculi Principes sacerdotum pedibus subicit, et eorum superbiam confringit: *Vox Domini intercedentis flammam ignis*; ecce matrimonium, quod concupiscentiae, et libidinis flammam extinguit: *Vox Domini concutentis desertum*; ecce poenitentiae sacramentum, per quam Deus desertum a se peccatorem, quia prius ipse illum deseruerat, dolore concutit, et ad bonum impellit: *Vox Domini praeparavit cervos*; ecce adumbratam extremam unionem, cuius hoc est singulare munus, ut ad fontem vitae aeternae sitiens cervos ituros, iustos intelligit, peccatorum reliquias explet, praeparet, ac ultima manu disponat. Atque ex his Davidicis verbis ansam sumere libet, ad varias septem horum verborum imagines in medium producendas: septies enim repeta *Vox Domini*, ut quid septem Christi verba praesignasse non putaverim? Sed et illa, ni fallor, praenunciaverunt septem, quae terrefactabant, Apocalypsis tonitrua, septem candelabra aurea, septem stellae lucentes, septem tubae ad bellum spirituale excitantes, quarum septima victoriam, et imperium portendebat: prolato enim a Christo septimo verbo, *Consummatum est*, consummatam daemonum victoriam obtinuit. Quid plura? septem haec verba, septem sunt illae oscitationes, quibus Eliaeus puerum mortuum suscitavit; septem crines Samsonis, quae absconditam fortitudinem continebant; septem asperiones sanguinis ad expandendam malitiam; septem illa astra Pleiadum chorum constituentia; septem gradus templi, per quos ad vestibulum ascendebatur; septem spicae pullulantes ex grano frumenti in monte Calvariae satos; septem etiam panes, quibus famelicam turbam Christus satiavit; septem tandem verba prolata, contra septem illas plagas novissimas Apocalypsis, et contra septem capita draconis, et contra septem diademata eius, et contra septem phylas, ira Dei plenas, et contra septem illis spiritibus nequissimos, de quibus apud undecimum capitulum Lucae: et contra septem denique vitia capitalia, de quibus non incongrue mystice intelligi potest illud (Deut. 18): *Per unam etiam venient ad te, id est per viam observationis mandatorum Dei, et per septem fugient a facie tua, per septem videlicet peccata capitalia. Ea autem ratione opinor numero septenario in his verbis usum fuisse Christum Dominum, quia numerus hic sacer est in sacra Scriptura, ut non leviter nuper commemorata indicant. Unde et orationem dominicam septem petitionibus exornavit; sacramenta in Ecclesia septem insituit; virtutes septem infudit, Theologicas tres, fidem, spem, et charitatem; cardinales quatuor, iustitiam, temperantiam, fortitudinem, et prudentiam. Dona Spiritus sancti totidem esse constituit; beatificas dotes in sep-*

tenarium numerum retulit, visionem, amorem, et fructum in anima, subtilitatem, claritatem, agilitatem, et impassibilitatem in corpore: quae omnia non obscure indicant Christum Dominum instauratorem mundi elaborantem primam eius efformationem in numero septem dierum imitari voluisse: sicut enim mundum condens sex diebus fabricatus est illum, et septimo die requievit ab omni opere, quod patrat; ita septimum profertens verbum, consummatum est dicens, requievit a laboribus suis: et sicut sacer textus ait, sanctificavit Deus diem septimum, ita morte sua sanctificationem diei dominicae, quae septima est, sicut et exaltationem sui nominis promeruit. Et sicut septimo die, sacra Genesios commemorante historia, Noe columbam liberam ab arca emisit; ita cum septimum verbum prolulit Dominus, continuo exhalavit animam, et inclinato capite emisit spiritum. Et sicut post septem dies, ex quo ingressus est Noe in arcam, factum est diluvium; non dissimiliter prolato iam septimo verbo, inundatio facta est aquae, et sanguinis, ex latere Christi copiose profluentis, Ioanne dicente (c. 19): *Exiit sanguis, et aqua. Ac tandem sicut Deus in signum foderis, et reconciliationis arcum variis coloribus insignitum in nubibus posuit; ita Christus in crucis brachiis extensus signum erat placationis divinae irae, et reconciliationis Dei cum hominibus, ut dixit Apostolus (2. Cor. 5): Erat Deus in Christo mundum reconcilians sibi. Obtinuit Christus Dominus hanc reconciliationem, cum effusione sacri cruoris, tum petitione veniae pro inimicis, de qua, quia Deo dante nulla nobis effundenda sunt, figuris, et Prophetaurum vaticiniis, quibus haec celeberrima Christi postulatio et adumbrata, et praedicta fuit, exordium duxi: illam enim praesignavit primo id, quod (4. Reg. 18) legitur de Davide, qui pro Absalone machinante sibi mortem, non solum orationem, sed et lacrymas fudit. Secundo figuravit eam, quod in Exodo narratur de Moysse, orante pro Israelitis volentibus illum lapidare; necnon etiam, quod de Aarone (Num. 16) habetur, ad quem, ingrato illo populo in eos exandeseente, dixit: *Tolle thuribulum, et hausto igne de altari mitte incensum super, pergens cito ad populum, ut roges pro eis: iam enim egressa est ira a Domino, et plaga descevit: et alibi etiam ipse Moyses dixit: Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo. Pulchre etiam idem delineavit tertio, quod Ioseph fratrem dixit: Vos cogitatis de me malum, Deus autem veritatis vestros in bonum: ego pascam vos, et parvulos vestros. Ac tandem hanc Christi orationem pro inimicis exoratus dicens verbis praedixit David, cum in persona Christi ait: *Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam: quibus consonat aliud Isaiae vaticinium dicens: Et cum secleratis reputatus est, et ipse multorum peccata tulit, et pro transgressoribus rogavit.***

Desideravit olim Deus, ut Ezechiel commemorat, iustum aliquem, qui pro peccatoribus apud eum enixe intercederet: *Quaesivi, inquit, de eis virum, qui interponeret septem, et*

staret oppositus contra me pro terra ne disperderem eam, et non inveni. Al Christus Dominus Patris desiderium exacte in cruce explevit, advocati munus exercens pro peccatoribus apud Deum, clamans ad eum: *Dimitte illis, quia nesciunt, quid faciunt.* Mirabile certe, et inauditum advocati ingenium, singularis, ac rara conditio: alii clientis tutelam non nisi soluto pretio, aut spe illius suscipiant; Christus autem pro iis, qui non aliud pretium ei exsolvunt, quam opprobria, et contumelias, preces ad Deum fundit, et advocati munus perfectissime explet, ut concione dixit mellifluus Bernardus: *Securum habes accessum homo ad Deum, ubi mater ante filium, Filius ante Patrem: mater ostendit filio pectus, et ubera, filius Patri latus, et vulnera. Non poterit ulla esse repulsa, ubi tot sunt insignia charitatis.* Admiratione dignum esse reor, quod cum Christus Dominus in horto pro se oraret, non absolute, sed conditionate loquutus est: *Pater si possibile est, transeat a me calix iste; et quando a Patre expostulata, ne inimici eius damnationis calicem bibant, non conditionata, sed absoluta verba profert: Pater dimitte illis, quod ardentem Christi charitatem aperte indicat, eo pervenientem, ut nostram salutem propriae vitae praefertens huius conditionatum illius absolutum desiderium habuerit. Cum etiam ante tribunal Calphae, Herodis, et Pilati, qui iudex erat vivorum, et mortuorum, iudicandus adesset, multisque accusationibus graviter impelleretur, tacet, silet, non se tuerit; ac cum ante tribunal crucis crucifixorum causa agitur, ipso crucifixionis execrando scelere adversus ipsos proclamante, velut advocatus suos clientes ita cruciantes se defendit, et pro eis veniam postulat, dicens: *Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.**

Inter alias Iacob benedictiones illam huic argumento verba ista Christi Domini explicanti satis consentaneam esse reor, quia dixit (Gen. 49): *Nephthali cervus emissus, dans eloquia pulchritudinis.* Scio Hebraeos doctores dicere, quod Iacob hic prophetavit de bello contra Sisaram, in quo Barach accepit secum decem millia de filiis Nephthali, qui iuverunt prompte, et expedito, quasi cervus emissus: et inde habita victoria Debhora, et Barach cecinerunt canticum Domino, ut habetur (Iudicium quinto); et ideo aiunt subdi, dans eloquia pulchritudinis, id est eloquia divinae laudis. Nec me etiam laet, Nicolaum de Lyra (in c. 49. Gen.) in hunc modum praefata verba interpretari, ut sensus sit, quod sicut cervus velocior, et celerior est aliis animalibus ad currendum, ita pars terrae, quae sorte illi contingere debebat, ob eximiam eius ubertatem celerius maturos fructus redditura foret: et hinc factum iri, ut Sacerdotes oblati sibi huiusmodi fructibus arborum celeriter ita maturescentium, divinas laudes Deo essent decantaturi: quae merito eloquia pulchritudinis vocari merentur. Verum, ut recte adnotavit Rupertus, hunc locum intelligendum arbitror cum glossa ordinaria de verbis Christi Domini, ac mirabili eius doctrina: verba Rupertus sunt: *Melius est, si cuncta ad doctrinam Salvatoris referamus, eo quod ibi*

*vel maxime praedicatoris, dans eloquia pulchritudinis, quippe cui verissime dictum est: Diffusa est gratia in labiis tuis; haec ille. Inter pulchra autem Christi eloquia nulla quidem pulchriora censeri possunt, quam ea, quae eximiam eius charitatem praesefertunt, cuiusmodi sunt haec: *Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.* Unde illa expendens d. Anselmus, et excellentiam charitatis Christi admirans, dixit: *Christus in cruce levatur, irridetur, blasphematur, et ecce dicit: Pater ignosce. O verbum magnae dulcedinis, magni amoris, et indicibilis charitatis. Ecce enim non suam attendit iniuriam, non poenam reputat, non sentit contumelias, non obliviscitur misereri, sed ipsis potius a quibus patitur, ille compatitur; a quibus vulneratur, ipse medetur, vitam procurat; a quibus occiditur, orat pro eis, et non petit ultionem. Scie igitur anima mea, quid in cruce agat, percontare, et respondebit tibi illud Psalmographi: Pro eo ut me diligenter, detrahebant mihi, ego autem orabam; haec d. Anselmus. Quibus non dissimilia tradit d. Bernardus (1. de praecip. et de poet.), dum ait: *Pater ignosce illis, quasi quaeretur indulgentiae ratio in tam horrendo facinore; sequitur, quia nesciunt quid faciunt, ac si diceret, eo digni venia, quo et pusilli scientia sunt, ideo ignosce illis, quia non agnosco ab illis: si enim cognovissent, nunquam Dominum glorias crucifixissent.* Ut tamen excellentia huius charitatis Christi Domini magis edulget, in memoriam quaeso revocemus, quae sanctissimi olim viri horribilia supplicia in hostes exerecerunt. Non illius a proprio filio Cham, continuo illum maledixit (Genes. 9): *Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.* Elia venientibus ad se quinquaginta millibus cum eorum duce ab Ochozia rege missis, audiens verba ducis (4. Reg. 1): *Seres Dei reus praecipit, ut descendas, ipse respondit: Si serus Dei sum, descendat ignis de caelo, et devoret te, et quinquaginta tuos: continuo descendit ignis de caelo, et devoravit eos.* Eliaeus cum audiret pueros per irrisionem ei dicens: *Ascende calce, maledixit illis in nomine Domini, ut ait sacer textus (3. Reg. 2): Et egressi duo ursi de saltu, laceraverunt ea eis quadraginta duos.* David etsi mansuetissimus, proximum iam morti filio suo Salmomoni praecipit, ut debitas poenas sumeret de Ioab, qui per proditorem duos praecelros viros occiderat, et insuper Semei, qui ipsum maledixerat, capitis plecteret supplicio. Quid plura? Zacharias lapidibus impetibus vindictam a Deo postulans dixit: *Videat Dominus, et requirat.* Discipuli etiam Christi, ut d. Lucas commemorat, incruentiam et inurbanitatem Samaritanorum execrantes, qui eos hospitio suscipere renuerant, in eos graviter animadvertere volentes, dixerunt magistro (Luc. 9): *Vis dicamus, ut ignis descendat de caelo, et consumat illos? at Christi caritas tantopere excelluit, ut neque irrisus in cruce, ut Noe (Marc. 18): *Falsi, qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reaedificas illud: neque rogatus, ut Hellas, ut descendat, Iudaeis dicens (Mar. 15): *Si filius Dei es, defende te a cruce: neque provocatus, ut olim Eliaeus, ascensum eius in crucem*****

melem: unde dicit: *Exurge Domine in praeepto quod mandasti, in confirmatione regni mei, quod ex praeepto habuit; tum quia regnum habuit ex electione humana, conformando se divinae institutioni; unde dicit, et synagoga populorum circumdabit te, quia populi congregati, scilicet in Hebron, et in Hierusalem sequendo mandatum Dei, ipsum David receperunt in regem, ut patet secundo regum. Christopholitanus Episcopus diversam aliam adhibet intelligentiam in haec verba: *Exurge Domine Iesu Christe in praeepto, quod promissisti, quando flexisti super Hierusalem, dicens: Circumdabunt te inimici tui vallo, et non relinquent in te lapidem super lapidem, quasi dicant, imple illud dictum, et prophetam, et praeepte Romanis, ut veniant contra Hierusalem, ad vindicandum mortem tuam, quia synagoga, id est congregatio omnium populorum gentilium, circumdabit te, et venient ad destruendum Hierusalem, te verum Messiam recipiendo. Ceterum licet has omnes expositiones veneremur, aliam d. Chrysostomi nostro argumento omnino consentaneam hoc loco sequendam duxi: Quid est, inquit, in praeepto, quod mandasti? ut opem feramus his qui iniuria afficiuntur, et non negligamus eos, quibus extrinsecus insidiant: quod tu ergo nobis lege constituisi, hoc etiam factu nobis exprime: et subdit hoc praeeptum intelligi etiam de eo, quod iussit non habere odio inimicos, et concludit: *Nihil humanum ne hic quidem suspicaris: etsi enim tales sunt dictiones, sunt tamen sensa, quae Deo conveniant. Quid est ergo circumdabit te, pro eo quod est canet tibi, laudabit te, quoniam hoc per choros faciebant in orbem circumstantes in templo, et in altari. Richardus hanc seculas expositionem ait: *Exurge Domine Deus meus in praeepto quod mandasti, id est in charitate, quod est novum mandatum; et sic synagoga populorum, id est congregatio fidelium, circumdabit te, ad imitandum. Hoc igitur charitatis praeeptum, ad cuius publicam impletionem ut omnes stimulantur, regius Vates Christum Dominum invitabat, ipse in cruce perfecta, atque omnibus numeris absoluta observatione implevit: nam cum ipse hoc praeeptum dederat: *Diligite inimicos vestros, certe Patri dicens: ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, doctrinae opera conformans, quod docuerat, re ipsa exequitur, ut sic ad inimicorum dilectionem amplectendam non solum verbo instrueret, sed exemplo fortius excitaret, ac vehementius impelleret. Mundus, velut olim Lacedaemoniorum respublica, legem tulit de vindicandis iniuriis; at sicut quondam Trasibulus, qui post partam Athenienstum victoriam eam dulcissimam legem condidit, ne quis quempiam de quacunque iniuria praerita sibi illata accusare posset, quam apte oblivionis legem vocavit; ita Christus Dominus legem condidit dilectionis inimicorum, legem certe oblivionis iniuriarum, ne quis eas ulcisci audeat; tamen quia hoc profanis mundi setatoribus arduum, ac perdifficile praeeptum semper visum fuit, id solum probare, Deo auspice, admittat, pro observationem huius divinae legis animae, corpori, et honori mirum in modum utilem, et consentaneam esse, ut saltem*****

tam mirifica utilitatis praemio fidelium animi allecti, diffucillatam, quam imbecillis caro adeo exhorrescit, Salvatoris gratia facile superent. Et quidem in primis dilectionem inimicorum utilem valde esse animae, praeterquam rem catholicis viris indubitatum assero, tria praecipue id satis probare auctore. Primum quidem inter omnia dona divinitus elapsa, unica hypostatica unione excepta, quae naturalem Dei filiationem Christo contulit, nullum excellentius excogitari potest, quam filium Dei adoplivum esse: sic enim homo fit consors divinae naturae; medium autem ad obtinendam hanc adoptivam filiationem, Christo Domino id allestante, dilectio inimicorum est, *Diligite inimicos vestros, Ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est. Sicut enim parentibus similes filii evadere solent, in eo praecipue illi Deo Patri assimilantur, quod inimicis parcere, et sicut ille, beneficia conferre non dubitent. Unde cum Christus Dominus in cruce pro inimicis oravit, et cum clamore maximo expirasset, continuo Centurio eo signo cognoscens filium Dei esse, proclamavit (Marc. 15): *Verè hic homo Filius Dei erat. Atque huc facit, quod sacra Scriptura (1. Reg.) commemorat, Saulen namquam Davidem filii nomine donasse, nisi quando, ipso in splentia existente, David non voluit, cum alioquin facile posset, ab eo vindictam sumere. Itaque non nominavit illum filium, quod gigantem Goliath viriliter interfecit, nec tandem hostes alios fortiter expugnavit, nec tandem, quando propriam filiam Michol in uxorem ei dedit, sed solum cum vidit ab opportuna vindicta se abstinuisse, tunc dixit: *Nam quid vox tua haec est fili mi David? Ac tandem legimus Moysen tunc solum vocatum Deum: *Ego te constitui, ait Dominus, Deum Pharaonis, quando per pluries dimissurus erat Pharaonem. Scio multos Doctores eapropter existimasse vocasse illum Deum, qui decreverat virtutem illi impertiri ad patrandam portentosa illa prodigia, quorum effectio solius omnipotentiae Dei propria est; Clemens tamen Alexandrinus ideo ait vocasse illum Deum, quia illic usque velut homo se gesserat in Aegyptium animadvertens, et illum occidens, nunc Dei constitutionem, et ingenium indrens saepe verbo, et opere Pharaonis ignosciturus erat, in quo quia valde Deo similis fiebat, ideo illum Deum vocitavit, dicens: *Ego te constitui Deum Pharaonis. Haec aperte nobis indicant, eum nomine filii Dei dignum esse, qui cum possit de inimicis debitas poenas sumere, accensus tamen charitatis ardore ad imitationem Christi iniurias necisci minime tentat. Huc etiam pertinet, quod insigne discipulorum Christi, quod ab aliis discernuntur, dilectio inimicorum est, ut palam ipse testatus est, dicens (Joan. 13): *In hoc cognoscet, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem: quae verba ut aliquantulum illustremus, observandum est, tam principes, quam alios insignes viros consuevisse in annulis, vel vexillis, et similibus insignia nonnulla exseculperis, quibus ipsi tam praesentibus, quam posteris magis innotescerent. Romani enim, ut refert Richardus, Aquilam, et Minolaurum vexillis imprimebant; As-******

syrii columban Semiramis reginae; milites Darii regis accipitres tres, significare volentes armorum unguibus regem Darium praecipuas mundi partes arrepturum. Plato refert regem Gygem solitum portare in annulo singularem quandam lapidem, qui in capite draconis reperitur, et symbolum pacis est, ut se amantissimum illius portenderet. Alexander etiam ab Alexandro (l. 2. c. 19), et Solinus de Pyrrho Epirotarum rege, tanta illum erga Deum Apollinem religione viguisse narrat, ut in pretioso cuiusdam annuli lapide effigiem eius frequenter secum afferret, quam novem Musis circumdari fecit, ut se poesis amantissimum esse, omnibus innotesceret. Catonem item meminisse legisse anulum quandam portare solitum, cui haec inerat inscriptio: *Amicus unus, inimicus nullus. Itaque omnes isti eorum, quae amabiliora, et chariora habebant, certa argumenta, et indicia posteris relinquere curarunt, quibus eorum animos, et affectus magis omnibus propalarent. Non secus Christus Dominus, ut se, et discipulos suos omnibus gentibus palam faceret, amorem inimicorum, et dilectionem ad invicem, tamquam stemma, et insigne religionis Christianae posteris suis reliquit: ad quod saepe alludens d. Paulus dixit (2. Cor. 1): *Unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Primum ait, unxit nos, ut lapideum cor nostrum divina unctione emolliens ad sigillationem, et impressionem, quam intendebat, magis disponeret. Secundo ait, signavit, et quidem signaculo, de quo (Cant. 8): *Pone me signaculum super cor tuum. Tertio ait impressisse pignus spiritus in cordibus nostris, quod non aliud, quam charitatem esse, et dilectionem proximi, nemo sanae mentis ambigere potest, Apostolo dicente (ad Ro. 5): *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.****

Secundum principale caput, unde facile venari possumus, quantum dilectio inimicorum utilitati animae conferat, illud esse reor, quod nullum peccati genus severius puniat Deus, quam inimicorum vindictam, charitati et diametro repugnantem: in cuius figura legimus Deum in Deuteronomio camelum reprobase, indignum, ut ei in sacrificio offerretur, propterea arbitrans, quia iniuria laeessitus eius ulciscenda libidine vehementer flagrat. Hericium etiam similiter reprobat, eo quod aculeis pungentibus circumdatus, alia sibi adhaerens animalia facile lacerat. Legimus etiam in Levitico reprobase aquilam, milvum, accipitrem, et alias rapaces aves, quae unguibus suis alias inclementer exulcerantes iniuriarum accerrimi vindices sunt. Haec ad umbram pertinent odii, quod Deus inimicos odientes prosequitur. Veniamus ad ea quae clarius id exprimentur, et absque ulla aenigmate manifestant. Refert sacra Scriptura libro Exodi Amalectas contra Israelitas ira periculis transilum eis impedisse, ne quo desiderabant proficisci possent; quadraginta tamen annis transactis eos in hoc modum Deus punivit; vocavit Saul, et dicens ei (1. Reg. 15): *Recensui quaecumque fecit Amalech Israelis, quomodo restitit ei in via, cum ascenderet de Aegypto: nunc ergo vade, et*

*percutit Amalech, et demolire universa eius, non parcas ei, sed interfice a viro usque ad mulierem, et parvulum, atque lactentem, bovem, et oem, camelum, et asinum. Libro etiam Iudicum rex Adonibezec immanner adeo se gerebat adversus inimicos, ut cum reges quosdam captivos duceret, postquam graviter eos percussisset, easdem quae canibus escas edendas porrigebat, legem tamen talionis Deus tanquam accerrimus vindex eum subire coegit, rego ipso dicente (Iudic. 1): *Septuaginta reges amputatis manuum, ac pedum summitatibus coligebant sub mensa mea ciborum reliquias, sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Aman similiter, eo quod viderat Mardocheum non sibi genua flectere, tanto iracundiae fervore incaluit, ut illum in ligno suspendere tentaret. At Deus iudei acquissimus vindictam hanc, quam de hoste sumere cupiebat, in illum convertit: nam ut habetur eodem libro Esther, quodam eunuchico dicente Regi (lib. Esth. 7): *En lignum, quod paraverat Mardocheo, qui locutus est pro rege, stat in domo Aman, habens altitudinem quinquaginta cubitos, respondit Rex: *Appendite eum in eo; et subdit sacer textus: *Suspensus est itaque Aman in patibulo, quod paraverat Mardocheo. His addamus insigne aliud supplicium quo Deus regem Achab, et reginam Iezabel, severo, sed iusto iudicio multavit. Hi reges contra Nabot indignati, quod unicam vineam, quam habebat, eis concedere renuissent, mortem illi machinati sunt, falsum illi praecipientes imponi testimonium. Ad iudicatum est a iudicibus, ut lapidaretur, lapidatusque est Nabot, et mortuus est, et sanguinem eius linxerunt canes. Elias tamen praedixit Regi supplicium, quod a Deo sibi immineret: *Haec dicit Dominus, in loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Nabot, lambent quoque sanguinem tuum: et paulo post ait: *Sed et de Iezabel locutus est Dominus, dicens: *Canes comedent Iezabel in agro Iezabel. Sententiam hanc tulit Deus contra hos reges, executionem autem eius habes libro quarto Regum, ubi saepe textus commemorat, carnes Iezabel a canibus fuisse devoratas. Rex tamen quia humiliavit se coram Deo, non induxit Deus malum super illum in diebus suis, sed post mortem tamen septuaginta filios eius iugulari praecipit; et quia fractus Nabot in plures cophinos collegat, ideo capita filiorum abscissa in cophinis posita fuerat, ut quemadmodum ipse vindicaverat alienas vineae fructus, ita mors vindemiarum fructus viscerum eius, nempe septuaginta eius filios: sic enim ait historia (lib. 4. Regum): *Tulerunt filios regis, et occiderunt septuaginta viros, et posuerunt capita eorum in cophinis, et miserunt ad eum in Iezrael. Venit autem nuntius, et indicavit ei dicens, attulerunt capita filiorum regis; qui respondit, ponite ea ad duos acceros iuxta introitum portae usque mane. Ac tandem cum quingue illi reges expugnare moliti sunt Gabaonites, eo quod pacem cum populo Dei intire vellent, desiderabat enim, ut Gabaonitae secum solum amicitiae foedere essent contenti, populo vero inimici, Deus pacis amantissimus, indignatus contra illos, quod non vellent illum imitari in eo, quod*********

solem suum oriri facit super bonos, et malos, et pluit super iustos, et iniustos, luce solis, et pluvia eos debellari, et profligari facit: nam postquam copiosam grandinem in eos misit, quae ad modum tormenti bellici omnes excruciat, atque interfecit, ita ut sacer textus dicat (*Iosue 10*): *Mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserunt filii Israel: ultra hoc inquam supplicium aliud etiam immisit, quod stare fecit solem, ne tenebris noctis ingruentibus, incepta expugnatio ad finem usque perducere non posset: unde Iosue dixit: Sol contra Gabaon ne movearis. Stetitque sol in medio caeli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. Ecce quam sollicita divina iustitia fuerit in peccendis odio inimicos prosequentibus.*

Tertium caput, unde facile deprehendere possumus, quam utilis sit animae inimicorum dilectio, a contrario argumentando facile colligi potest, cum nemo sit, qui malum inferens inimico, gravius nocumentum animae suae non inferet. Sicut enim apud aculeo suo pungens, vitam amittit, ita qui alium laedit, seipsum prius interficit, iuxta illud Davidis (*Psal. 36*): *Gladius eorum intrat in corda eorum. Unde sicut vulpes Samsonis igne, quem in caudis portabant, agros devastantes manus nocentium sibi quam agris intulerunt, ita qui in inimicos invehuntur, acris se, quam illos exulcerant. Hanc veritatem non parum illustrari posse existimo ex illo Genesis 27. ubi legitur, quod quando Rebecca advertebat Esau machinari mortem fratri suo Iacob, misit illum in domum Laban, dicens: *Cur utroque orbabor in uno die? Probe enim agnoscebat, quod Esau Iacob interfecisset, seipsum etiam graviore morte afflictebat; et ideo quasi uterque mortuus foret, dicebat, cur utroque, scilicet filio, orbabor? Atque hinc est, Boetii sententiam plurimum commendatam fuisse, dum duxit: miserior est inimicus illator, quam acceptor.**

Sed quam utilis etiam corpori sit inimicorum dilectio, nunc videamus. Id perspicue ostendit antiqua illa priscorum imago, teste Charitio, qui Deum Martem pugione pectus terabrante drapegebat, et pedibus, nigra, ac densissima nube irellit; quibus innuere volebant, odium inimici immanem mucronem esse, viscera hominis confodiendum; et passionem iracundiae, velut densissimam nebulam, mentis claritatem obscura caligine obscurare. Hoc idem egregie exprimit, quod Abigail dixit regi David, ut persuaderet illi, ne vindictam de marito suo sumeret (*1. Reg. 25*): *Non erit, inquit, tibi hoc in singultum, et in scrupulum cordis domino meo. Quin et eodem loco bonum ei praenunciavit, quod si parceret Nabal marito suo, etiamsi inimici irruerent in eum, Deum fore illum incolumem, et illaevum servaturum: Si enim, ait, surrexerit aliquando homo persequens te, et quaerens animam tuam, erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo viventium, apud Dominum Deum tuum. Deinde fuge Deum tibi hanc legem imposuisse, ut iniurias omnes a quocumque tibi illatas ulcisci deberes sub aeternae damnationis poena, nonne corpori gravior haec lex, et*

intolerabilior foret? ut saepe ad id longissima itinera peragere, ingentes sumptus facere, et vitae discrimini saepe se exponere oportet, maxime si a potentiori vindictam sumere deberes. Legem igitur dilectionis inimicorum vindictam hanc prohibentem, corpori utilem valde esse nemo prudens negabit. Sed iam quam honori etiam consentanea sit, diligenter perpendamus. Si enim nihil honorificentis excogitari potest, quam creaturam imitricem esse Creatoris sui, nihil consequenter honoratius erit, quam inimicis iuxta morem, et ingenium Dei benefacere. Ex quo facile elicio, quam absurda loquendi ratio sit ea, quae multis fidelibus familiaris esse solet, contra proprium videlicet honorem esse, illatam iniuriam non vindicare: id enim existimaverim implicite, et involute errore contra fidem catholicam continere: est enim manifestus error asserere, observare legem divinam cum proprio honore pugnare: at lex divina inimici vindictam prohibet: ergo asserere contra honorem esse hanc custodire legem, involutum, et implicitum continet errorem. Deinde si nobili alicui viro manibus, et pedibus ligatis alius alapam impingeret, quis adeo insanane mentis esset, ut propterea putaret illum proprio honore expoliatum iri? imo potius qui illum ligatum aggressus est, proprium honorem denigravit. Igitur cum Dei praeccepta, inter quae inimicorum dilectio continetur, ligamina quaedam sint, quibus fideles construnguntur, iuxta illud Ecclesiastici (*c. 6*): *Vincula eius alligatura salutis, quibus omnia et singula eorum membra alligata sunt, ne proximo iniuriam aliquam inferre possint: nemo prudens, inimicis parere, eorumque vindictam exequi dederit aut infamiae adscribit.*

HOMINIA II.

Boni Latronis conversio quam mirabilis, ac portentosa fuerit, in illa verba: Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum. Quae multiplici sacrae Scripturae, et sanctorum Patrum doctrina palam fit.

Antequam abdita mysteria, reconditaque sacramenta, quibus proposita verba scautent, detegamus, prius nodum illum enodandum duxi, an latro iste Christum Dominum in cruce existentem blasphemaverit: loquendo in regnum tuum. Quae multiplici sacrae Scripturae, et sanctorum Patrum doctrina palam fit.

Antequam abdita mysteria, reconditaque sacramenta, quibus proposita verba scautent, detegamus, prius nodum illum enodandum duxi, an latro iste Christum Dominum in cruce existentem blasphemaverit: loquendo in regnum tuum. Quae multiplici sacrae Scripturae, et sanctorum Patrum doctrina palam fit.

Ex duplici hac solutione primam docuerunt d. Augustinus (*lib. 3. de cons. Evang. c. 16*), d. Epiphanius (*haer. 66. in catal. haer.*), d. Hieronymus (*in cap. 27. Matth. t. 9*), Beda (*in c. 23. Luc. lib. 6. t. 6*), d. Ambrosius (*lib. 10. in Lucam t. 3*), dicentes, utrumque latronem blasphemantem iudici a d. Matthaeo per tropum synecdoches, aut per enallagen, ut habet d. Augustinus, vel per syllepsim, ut loquitur divus Hieronymus, ita ut numerus multitudinis pro singulari sit positus, et pro uno latrone pluraliter latrones dicantur blasphemasse; sicut et Lucas pluraliter dixit milites obtulisse acetam, cum ex aliis Evangelistis manifeste constet, unum ex eis id fecisse: hunc enim modum loquendi frequenter reperimus in sacra Scriptura. Unde in Exodo 32. de illo vitulo aereo dicitur: *Hi sunt Dii tui Israel*: et in Daniele: *Sidrach, Misach, et Abdenago, Deos aut nostros non colitis*, et loquitur de statu aurea: et (*1. Iudicium 12*) habetur: *Sepultus in urbibus Galaad*, id est in una urbe; et David (*Ps. 2*) in illis verbis: *Assiterunt reges terrae, et principes coneverunt in unum*, pluralem numerum ponit pro singulari, ut constat ex Actis Apostolorum: nam reges propter Herodem, Principes propter Pilatum intellexit d. Lucas, qui testimonium hoc Davidis adhibet. Et cum d. Paulus (*ad Heb. 2*) ait: *Concluserunt ora leonum*, de solo Daniele, qui id fecit, loquitur: et cum addit, *Secti sunt*, de solo Isia est sermo, qui sectus fuit: et cum ait: *Cirruerunt in melotis*, de solo Elia est sermo, qui melotem solus induisse fertur. Communis etiam modus loquendi idipsum comprobatur, cum dicimus, hi Annibales, isti Scipiones, atque Metelli. Usitata item phrasim est dicere, et rusticum mihi insultant, cum tamen unus dumtaxat sit, qui insultet. Hoc ergo loquendi genere usus d. Matthaeus pluralem numerum pro singulari accepit. Atque hanc interpretationem id confirmare videtur, quod latro nunquam se accusavit, quod convicium aliquid dixisset in Iesum, quod et verba illa non obscure indicant (*Luc. 23*): *Nec tu times Deum, qui in eadem damnatione es? Nam si ipse Christo improperasset, non ita acriter in latronem alterum exandescere posset, cum eum qui alium carpit, ea habeat carere oporteat, inauditu quod sit, ut eisdem delicti reus in alterum blasphemiae verba iacet.*

Secundam vero interpretationem, d. Bonaventurae scilicet, utrumque latronem a principio blasphemasse, sed postea cum alter respiceret, a blasphemis se abstinuisse, et alterum blasphemantem, et improperantem compescuisse, docuerunt gravissimi Ecclesiae Patres, d. Hieronymus (*in c. 27. Matthaei*), Chrysostomus (*ibid.*), Cyrillus Hierosol. (*Catech. 13*), Hilarius (*con. 23. in Matth.*), d. Thomas (*3. p. q. 46. art. 11*), Origenes (*trac. 25. in Matt.*), Theophylactus (*in c. 27. Matth.*), Euthymius (*ibid.*), quia id disertis verbis dixisse videtur d. Matthaeus, et d. Marcus, quibus secundum hanc interpretationem nullatenus contradicit d. Lucas, cum hic loquitur post conversionem latronis, illi vero ante eandem. Quae omnia paucis perstrinxit d. Ambrosius (*lib. 10. in Lucam*),

dicens: *Fortasse et iste prius conviciatus est: sed repente conversus, ecce primam expositionem: et subdit: Potuit enim de uno pluraliter dicere, sicut est illud ad Hebraeos: In pellicibus caprinis, secti sunt; obturaverunt ora leonum, cum solus Elias melotem habuisset, Isaias sectus esse, Daniel a leonibus inlactus mansisse docetur: ecce secundam interpretationem. Ego, ut verum fatear, huic secundae sententiae magis adhaereo, quia quanto latro gravioribus peccatis infirmabatur, eo magis facultas medicum commendatur: nam ut recte d. Augustinus (*ser. 13. de tem. ante med. t. 10*) dixit: *Quomodo medicum tunc maxime admiratur, cum viderimus eum difficiles hominum valetudines curantem, mortisque pericula medendi arte vincens; ita et Christum admirari iustum est, quando insanabilia vulnera in corporibus, et mentibus curat*, haecenus d. Augustinus. Quanto etiam latro atrocis delicti, Christo improperans, tanto Christi ei parentis misericordia clarior splendet, dum a maiori miseria illum sublevat. Unde propheta Isaias in persona Christi id praedixisse videtur, dum ait (*c. 43*): *Glorificabit me bestia agri, dracones, et struthiones: quasi dicat, nihil mirandum, quod me laudent astra matutina, et iudibent filii Dei, ac omnes angelorum chori a laudibus meis non cessent, cum et maiestatem meam per longum tempus agnovissent, et a me pene infinitis beneficiis cumulati sint. Id tamen admiratione dignius est, quod bestia campo, latro, qui in caempestribus depraedabatur, qui in memoribus, ut victorum bona raperet, velut eruenta bestia fame stimulata, eos exarcantificare solebat, iam in mansuetam ovem conversa, ad primam pastoris vocem continuo accurrens, illi se subiciat, et tantquam Deum suum revererat. Haec considerans Iob, egregiam quandam, ac singularem metaphoram usurpans, ait: *Namquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspersisti, quae praeparati in tempore hostis in diem pugnae, et belli? Hanc interrogationem fecit Deus amico suo Iob, ut magnitudinem sapientiae suae ei ostentaret. Id tamen mirabile est, quod ad id explicandum dicit Deum plures nivis, et grandinis thesauros congregasse, cum copiosissima horum congeries non ingentes divitiarum copias, aut magnam alienigenis principis potentiam praesertant, atque pertendant. D. Gregorius (*c. 21. Moral. in comm. Ius. loci*) egregiam quandam moralem expositionem illi adhibet: docet enim nive, quae frigida est, et grandine duritiam habente, gelidos peccatores designari, iuxta illud Hieremiae (*cap. 6*): *Sicut frigidam fecit cisterna aquam, sic frigidam fecit animam malitia sua. Unde etiam est illud (Matth. 24): Quoniam abundantia malitia, refrigeret charitatis multorum. In hac ergo peccatorum hominum nive, et grandine Deus adservatos habet thesauros mirabilium, maiestatem eius, et potentiam mirum in modum ostentantes. Nam dum ex sceleratioribus hominibus sanctiores reddit, excellentissimae misericordiae, et potentiae suae incomparabiles divitias omnibus palam facit. Unde inter tres illustiores illas, quas legitimus con-****

versiones, Magdalene, Pauli, et Latronis, hæc me tercia in maiorem rapit admirationem: primum enim effecti dens vitæ aura fruens, et mortali corpore indutus; secundam in coelo iam regnans: tertiam tamen in cruce moribundus existens, cum videretur sui magis, quam aliorum curam habiturus. Magdalena quidem si convertitur, portentosa eius miracula vidit, doctrinam eius in concionibus audierat, exempla sororis Marthæ ad conversionem invitabant, et quodammodo trahebant. Paulus si convertitur, vidit Christum splendentibus gloriæ fulgoribus radiantem, et clarius sole fulgentem. At bonus latro, nec doctrinam Christi auditor extiterat, nec ut Magdalena, exemplo socii excitatus, qui potius ad improperandum Christo illum alliciebat, nec, ut divus Paulus, Christum splendoribus coruscantem vidit, sed potius leprosum, ut ait Isaias, et tanquam facinosorum hominem, infami crucis patibulo vitam iam exhalantem. Licet ergo utraque illa conversio Magdalene, et Pauli, gratiæ copia, et donis caelestibus illustrior fuerit; hæc tamen latronis admiratione dignior, cum secundum bonam philosophiam, quo magis termini, a quo, et ad quem, distantes sunt, et quo breviori tempore motus inter eos peragitur, eo mirabilior sit. Latronem autem, qui toto ferme tempore suæ vitæ atrocissimis, et homicidiis vacaverat, a vera charitate remotior fuisse quis non videat? ergo illam brevissimo tempore assequutus, mirabilior reddidit suæ conversionis supernaturalem motum. Aliunde etiam effulget valde omnipotentia Christi Domini in hac boni Latronis conversione, dum militem hunc daemone militiæ adscriptum, ab eo etiam invito, et reluctantem extorqueat: nam ut ipse dixit (Luc. 11): *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet; si autem fortior eo superveniens vicierit eum, universa arma eius auferet in quibus confidebat.* Latrones arma daemone esse, nemo ambigit; sed Christus Dominus eo fortior superveniens, insignem Latronem hunc ab eo eripuit, ut proprii daemone armis eum expugnet. Hoc enim in magnum gloriæ Christi splendorem, et omnipotentiam eius ostentationem cedit, ut subobscura illa metaphora curram expugnatum: quod in maiorem proculdubio illorum tristitiam, et moerorem, sicut et in maiorem Salomonis honorem cedebat, cum armis ab eis subministratis eos devinceret. Ita sane cum latro hic inter arma daemone, quibus ipse Christum debellare tentabat, non infimum locum teneret, in magnum Christi honorem vergit, quod arma isthæc, in quibus confidebat, in ipsum daemone detorsisset, et proprio gladio ipsum iugulaverit. Divino consilio factum arbitror, ut portentosa prodigia tempore, quo Christus pendebat de cruce, omnium oculis apparerent, ut inde ma-

gis potentia Christi, et maiestas eluceret. Sol obscuratus, et terra commota est, petrae collapsæ sunt, monumenta aperta, et corpora multorum resurrexerunt; at inter omnia hæc potentia nullum cum conversione latronis comparari posse facili negotio convincemus: nam si mirabile est obscurari solem, mirabilius est oblatum ac caecum illuminari latronem: et si mirabile est petras inter se collidi, mirabilius est Christum Dominum, quem petram vocavit divus Paulus: *Petra autem erat Christus*, lapidem latronis cor tangere, et iude ardentis amoris scintillas elicere: et si mirabile est terram tremelleri, mirabilius est in trepidum ad patranda atrocina latronis animam vocem Christi audientem sancta, et religiosa trepidatione commoveri; et si mirabile fuit sepulcra aperiri, mirabilius est, os latronis, quod velut sepulcrum palens verborum foetorem antea exhalabat, nunc ad verba salutis proferenda pandi; ac tandem si mirabile fuit corpora ad vitam animale redire, mirabilius sane, ac excellentius est latronis animam ad spirituale vitam revocari. Hoc igitur conversionis istius portentum reliqua omnia commemorata longe antecedit. Unde d. Leo (serm. 2. de pas.) ait: *Mira utique mutatio, insidiator viarum usque ad crucem reus fit Christi repente confessor, et inter illos acerrimos corporis, animique cruciatus, quos simul et instantia, et difficultas mortis augebat, mira conversione mutatus, memento mei, ait.*

Sed præter omnipotentiam Christi, in hac latronis conversione mirum in modum splendens, singularis eius industria non minus effulget, quam ex duplici præsertim capite deprehendo. Primum munus Christi Domini fuit, venatorem, et piscatorem animarum esse; unde et discipulis suis hæc venandi, et piscandi curam tradit, ut Hieremias prænuunciaverat (c. 16): *Mittam eis multos venatores, et venabuntur: et Dominus ipse eisdem inquit (Mat. 4): Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum.* Inter venatores quidam passerum, et avicularum capturae vacant, quod pueris frequens esse solet; alii aquaticis canibus venationi insistant, in aqua multa venantes; alii in saltu tormentis manuaris Silvestres feras insequentes venantur; alii, quod excellentius venandi genus est, velocissimæ aves per æra volitantes, singularem venandi dexteritate capiunt. Hæc omnia venationis genera Christum Dominum exercuisse comperio. Nam in primis cum paer erat, intra matris viscera reconditus, inde venatus est navissimum concentus passerulum, Ioannem Baptistam intelligo, deserti philomelam, qui a bimato incolâ deserti fuit. Postea secus aquas maris Tiberiadis venatus est Petrum, et Andream; Matthæum vero in caeno telonii iacentem occupatus est; necnon pene infinitos alios doctrinæ rei captavit: nunc autem excellentius venationis genus exerceens, latronem, velut rapacem aquilam in ære existentem, corpore proximam, sed animo remotissimam, ardentis amoris laculis ferit, et velut divinus magus ad se trahit. In eo etiam valde splendens, ac inaudita Christi Domini industria, quod in

hac latronis conversione, nulla inter se contraria, varique inter se dissidentia extrema, simul in unum copulavit. Ecclesiasticus enim tertio capite dicitur: *Tempus nascendi, et tempus moriendi; tempus plantandi, et tempus evellendi; tempus occidendi, et tempus sanandi; tempus videndi, et tempus aedificandi; tempus stendi, et tempus ridendi; tempus spargendi lapides, et tempus colligendi; tempus amplectendi, et tempus longe fieri ab amplectu; tempus acquirendi, et tempus perdendi; tempus custodiendi, et tempus abiiciendi; tempus sciendi, et tempus loquendi; tempus dilectionis, et tempus odii; tempus belli, et tempus pacis.* Hæc omnia inter se pugnantia extrema in unum hodie coniunxit sapientia Christi. *Tempus, ait, nascendi, et tempus moriendi:* ecce latronem eodem die morientem, et nascentem; moritur mundo, nascitur Christo, maxime quod mors iustorum natalis vocatur. *Tempus plantandi, et tempus evellendi:* ecce Christum Dominum e latronis anima culpam evellentem, et gratiam gloriæ semen plantantem. *Tempus occidendi, et tempus sanandi:* mundus Christo lethalia vulnera infligit, Christus latronis vulnera sanat. *Tempus destruendi, et tempus aedificandi,* quia nunc corpus peccati destruitur in latrone, ut Paulina phrasi loquar, et ipse superaedificatur super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum, ut de omnibus iustis testatur Paulus (ad Eph. 2). *Tempus stendi, et tempus ridendi:* ecce delens latro peccata, paradisum ingressus eodem die plorat, et ridet. *Tempus spargendi lapides, et tempus colligendi,* quia quo tempore lapides sanctuarii, Apostolos intelligi, dispersi sunt, eodem Christi impolitum hunc latronis lapidem perpulit, suoque coaptavit loco, sacris aedificiis in æternum permanentem. *Tempus amplectendi, et tempus longe fieri ab amplectu:* hoc namque tempore latro ab amplectibus fallacis Dalilæ se abstinet, et Christus brachiis in cruce extensis spiritualibus amplectibus eum prosequitur. *Tempus acquirendi, et tempus perdendi:* nunc enim latro bonus æternam vitam lucratur, et malus in sua obstinatione persistens vitam æternam amittit, eo quod in statera crucis appensus inventus est minus habens. *Tempus custodiendi, et tempus sciendi:* nunc enim Christus Dominus improperantem sibi perfidum latronem a se longe abiecit; bonum vero latronem, a qua de numero illarum ovium erat, de quibus Christus dixerat (Ioan. 10): *Nec rapiet eas quisquam de manu mea, diligenter illum a faucibus cruenti leonis custodivit.* *Tempus sciendi, et tempus loquendi:* quia hoc tempore, quo milites vestem Christi sciunt, ut eam inter se dividerent, Christus ipse splendidissimam gloriæ vestem latroni contexit. *Tempus tacendi, et tempus loquendi:* quo enim tempore adstantes blasphemias adversus Christum loquebantur, et ipse tacens, ac silens patienter eas suslinebat, bonus latro partes eius agens, honorem Christi tuebatur, dicens: *Hic autem quid mali fecit? Rursus tempus dilectionis, et tempus odii.* Adumbrant enim hos latrones Iacob, et Esau: unde sicut de illis ait d. Paulus, quod Deus Iacob dilexit, Esau odio

habuit, ita Christus bonam latronem diligens, malum odio habuit. *Tempus tandem belli, et tempus pacis:* quia in hoc bonus iste latro vitia debellans, propriæ peccata expugnans, stabilem, ac perennem, et in æternum duraturam pacem cum Christo inivit.

Sed iam proposita latronis verba Christum alloquentis multis modis expendere, et exornare properemus. *Memento, ait, mei, iustus latro, cum veneris in regnum tuum.* Egregium huius deprecationis imaginem secundo Regum reperio, cum Semei, qui David improperaverat, postea respiciens occurrit ei, veniam ab eo humiliter deprecans: *In die, inquit, qua egressus es domine mi rex de Hierusalem, agnosce servus tuus peccatum meum; et dicerio hodie primus veni de omni domo Ioseph, descendens in occursum domini mei regis. Semei, qui Davidi maledixerat, latronem, qui ante conversionem suam Christo improperabat, ut tradit divus Matthæus, egregie adumbrat; mansuetissimus vero David Hierusalem egressus, Christum extra portam Hierusalem in cruce existentem apte representat: et sicut Semei David primum occurrens peccatum suum agnovit, et veniam petit; ita primus latro Christo in cruce pendenti veniam petiturus occurrit, sed non sicut Semei, veniam ad tempus limitatum, sed sempiternam obtinuit: licet enim David usque ad mortem poxam dimisit Semei, tamen iam mortibus præcepit filio suo Salomoni, ut illum interficeret: itaque supplicium non abstulit, sed distulit; at venia, quam Christus contulit latroni, omnibus culpam abrasit, totum reatum poenæ delevit, cuncta debita remisit, nec laxavit ad tempus, sed in æternum duraturam veniam ei impertit. Illud tamen diligenti inquisitione nobis investigandum est, unde latro iste adeo bene Christum Dominum cognoverit, ut quem tanquam infamem hominem in cruce pendentem aspiceret, regem esse non diffiteretur. Quidam non contemnendæ auctoritatis Doctores ex beato Anselmo referunt, Matrem Virginem cum infante Iesu, et sponso Iosepho in Ægyptum proficiscentem in manum latronum incantis, quorum unus nomine Diamas infantis pulchritudinem, ac singularem vultus splendorem admirans dixit: si fieri posset Deum carnem assumere, non dubitarem infantem hunc Deum esse asserere; eiusque precibus reliquit latrones placari, sacros hos viatores illaesos dimiserunt. Christus ergo, inquit, volens deprecari latroni hoc beneficium, in se, et Matrem colatam, inferiorem sui notitiam ei exhibuit. Vincentius Ferrerius (ser. de bon. latr.) ait, fidelem hunc latronem ad dextram Christi fuisse versus aquilonem, et ideo in meridie umbram corporis Christi obumbrasse illum, et virtute illius, sicut umbra Petri infirmos sanabat, ut referi d. Lucas, latronem excitatum fuisse ad se in Christum convertendum. Idque sane videtur prædixisse David, dum in persona latronis loquens ait: *Evaudi Domine vocem deprecationis meæ, deprecatus erat: Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum; et continuo subiungit: Domine Domine virtus**

salutis meae, obumbrasti super caput meum in die belli; quasi diceret, umbra tui sacri corporis cooperasti me, quae ad deprecationem hanc efficiendam, virtutem, ac vires subministravit. Origenes (tract. 35. in Math.), putans latronem hunc non solum famam miraculorum Christi audisse, sed etiam nonnulla vidisse, facile responderi ait posse, ab his per motum fuisse. Theophylactus (sup. Luc. cap. 23), et Euthymius motum arbitrantur latronem audita Christi Domini oratione pro inimicis exorantis; unde aiunt illum agnovisse ex immensa charitatis, et misericordiae signis, quae in cruce edidit, quae non nisi Dei videbantur propria. D. Hilarius (10. de Trin.), et d. Bonaventura (in Luc.) docent, latronis viscera commota fuisse, visa inaudita patientia Christi, qui cum malediceretur, non maledicebat, cum paleretur, non comminabatur, sed tanquam arguas mansuissimum eruentem victimam se offerebat. D. Ioannes Chrysostomus (homil. 2. de cruce, et latr.), Origenes (tract. 35. in Mat.), prodigia illa, et portenta obscuratioribus solis, et aliorum, quae Christo in cruce pendente acciderant, motiva fuisse conversionis huius latronis. Subscribit huius sententiae d. Hieronymus (in cap. 27. Math.): Sole fugiente, terra commota, caecaeque disruptis, et ingruentibus tenebris, unum latronem coepisse credere, et confiteri Iesum. Petrus Damianus existimat beatam Virginem, quae adstabat Christo crucifixo ex parte dextra, ubi aderat latro, pro eo preces fuisse, et propterea conversum fuisse. Verum licet nulla ex his, quae commemoravimus, profusae poluerint latroni, ex parte obiecti, et velat motiva ad suam conversionem; interna tamen motu, et illustratio Spiritus sancti, quia Spiritus ubi vult spirat, praecipua fuit conversionis eius causa, ut recte annotavit Cyrillus (cat. 13), dicens: Quae virtus te illuminavit, o latro? quis te docuit adorare contemptum, et simul cruci affixum? o lumen perpetuum, illuminans obscuratos! Quod idem d. Augustinus (serm. 133. de temp.), divus Chrysostomus (serm. de latr. et serm. 1. de cruce, et latr.), divus Leo (serm. 2. de pas.) disertè tradidere. Sed nunquid latronem alium non etiam illuminavit? illuminavit sane: siquidem Lux erat illuminans omnem hominem vententem in hunc mundum. Quomodo ergo ille convertitur, et iste averitit a Deo? Paulus respondet: O altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius! Cum igitur investigationi iudiciorum Dei omnem praeccludat viam d. Paulus, solum nobis admirationis aditus patebit. Merito namque admirari possumus impletum videntes illud Matthaei (c. 24): Erunt duae molentes in mola: una assumetur, et alia relinquetur. Iste enim Iosephum eodem carcere inter duos socios commorantem, quorum unus in suspensum militum, alius ad epulas convivantium fertur. Videmus summum sacerdotem Aaron suae humanitatis thuribulo per vulnorem ora suavissimum odorem exhalantem, inter duos sacrificium offerre, quorum unus perit, alter superstes manet. Quid plura? Quis quaeso in admirationem non rapi-

tur, prodigium illud Iobi considerans, quod hic re ipsa intueri licet? Penna, inquit, struthionis similis est pennis herodii: et nihilominus licet exteriori specie similitudinem habeant effectibus, tamen tanta dissimilitudine dissident, ut struthio nec palmi mensura a terra se erigere possit, herodius vero tanta velocitate volat, ut velocissimos accipitres longe saepe superet. Quis deinde non stupeat medium Iesum stantem inter duos latrones, tanquam firmamento aquas dividentem? Fecit Deus, inquit Moyses (Gen. 1), firmamentum in medio aquarum, divisitque aquas, quae erant sub firmamento ab eis, quae erant super firmamentum. Firmamentum hoc in medio aquarum, Christum Dominum mystice intellego, quem sic appellavit David, dicens (Psal. 17): Dominus firmamentum meum. Quod si, ut Ioannes dixit: Aquae multae sunt populi multi; nihil mirum, si dicamus aquas sub firmamento reprobam significare latronem, aquas vero super firmamentum, latronem bonum, et a Deo electum, et supra paradisi firmamentum exaltatum apte adumbrare. Video tandem Christum Dominum, prout praevidebat David, cum dixit (Psal. 74): Veruntamen in manu Dei calix vini meri plenus misto, et inclinavit ex hoc in hoc, latroni bono dulcem porrigere salutis potum, perfido vero latroni dationis calicem propinare. Hanc tantam sortitionis diversitatem maxime eo tempore, quo Christus Dominus sanguinis sui thesaurus largissime profundeabat, stupore dignam nemo non iudicabit. At non nihil cessabit admirari, si crucem Christi Domini, tribunal iusti iudicii sibi fuisse contemplerur: ut enim ait sapienter Augustinus: Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit: in medio enim iudice constituto, unus, qui creditur, liberatus est, alter, qui insultavit, damnatus: iam significabat quid facturus esset de civis, et mortuus, alios positurus ad dexteram, alios ad sinistram. Quibus consonant verba divi Leonis Papae (serm. 4. de pas.): Duo latrones, unus ad dexteram, et alter ad sinistram crucifiguntur, ut in ipsa patibuli specie demonstraretur illa, quae in iudicio omnium hominum facienda est discretio: cum et calcandorum fides credentes exprimeret, et damnandorum formam blasphemantis impietatis demonstraret. Itaque licet iuxta angelici Doctoris sententiam praedestinationis, et reprobationis nulla propria assignari possit causa ex parte boni, et mali latronis; recte tamen illum assignamus, ut praemii, aut supplicii iustiam iudicis sententiam ante tribunal crucis subituri accesserunt: nam cum Ioannes dicat (Apocal. 14): Opera enim illorum sequuntur illos, merito boni latronis praemium operibus eius meritorius ascribendum, perfidi vero latronis supplicium demeritis eius tribuendum iudicabimus. Quae autem fuerint boni latronis meritoria opera, in sequenti homilia ex professo disseremus. Illud tamen has inaequales horum latronum sortes consideranti animadvertendum duxi, omnino enique cavendum esse, ne in alteram ex duobus illis extremis confidentiae nimiae, aut stultae desperationis prolabatur: in rem spem, et timorem semper vitam agentem esse, ne alias Apostoli Thadaei maledic-

tionem incurrat, dicens: Vae illis qui in viam Cain abierunt: ecce desperationis maledictum: Cain enim dixit: Maior est iniquitas mea quam ut veniam merear; et mercede Balaam effusi sunt: ecce nimiae fiduciae maledictionem: Balaam enim pravus moribus cum esset imbutus, et multis sceleribus implicatus, feliciter moriturum praec stulta confidentia falso sibi blandiebatur, dicens (Num. 23): Moriatur anima mea morte iustorum. Ne igitur quis desperationis Charibdin vitare cupiens in stultae fiduciae Scyllam incidat, inter timorem et spem semper incedat.

HOMILIA III.

Prosequimur conversionem boni latronis, heroica eius virtutum opera commemorantes, quibus se ad primam gratiam disposuit, et vitam aeternam promeruit.

De heroicis boni latronis operibus sermone habiturus, divi Gregorii Magni, hoc idem argumentum ingeniose pertractantis, vestigiis insistentes, prius de virtutibus eius theologice, deinde de moralibus, quibus exiguio illo tempore mirifice praefulsit, disseremus. Sed ut felix huius homiliae sit exordium, placeat illud mutare ex eodem divo Gregorio (li. 8. mor.), in haec verba sic scribente: In cruce clavi manus eius, pedesque ligaverant, nihilque in eo a penis liberum, nisi cor, et lingua remanserant: inspirante Deo totum illi obtulit, quod in se liberum invenit, ut iuxta hoc, quod scriptum est, corde crederet ad iustitiam, ore confiteretur ad salutem. Theologicas virtutes, quas Apostolus commemorat subito repletus gratia, et accepit latro, et servavit in cruce: fidem namque habuit, qui regnaturum Dominum credidit, quem secum pariter morientem vidit: spem habuit, qui regni eius aditum praestolavit, dicens: Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum: charitatem quoque in morte sua vivaciter tenuit, qui fratrem, et collatronem pro simili scelere morientem, et de iniquitate sua arguit, et ei vitam, quam non cognoverat, praedicavit, dicens: Nec tu times Deum qui in eadem damnatione es; haectenus d. Gregorius: quae tamen fusiis pertractare oportebit. Non possum sane non vehementer mirari excellentiam fidei huius fidelis latronis. Si enim olim credidit Abraham, credidit Deo sibi magna auctoritate loquenti pariter et dicenti: Ego sum merces tua magna nimis; hic vero credidit Christo summa infamia ex cruce pendenti. Si Isaias credidit Deo, videbat tamen illum in excelsis throno sedentem, seraphinis acclamantibus: Sanctus, Sanctus, Sanctus; hic autem non vidit eum, nisi abiectissimo patibulo clavis confixum, et multis blasphemis, et contumeliis despectum. Si Moyses credidit Deo, vidit illum in rubo spinarum, qui ardebat, et non cremabatur, et quod spinae non pangebant eum; hic tamen cernit Christi ca-

put spinis redimitum, quae illum vehementer pungebant. Si tres illi discipuli credunt, Petrus, Ioannes, et Iacobus, videntur Christum in vertice montis Thabor transfignatum, et faciem eius splendenter, sicut solem, et vocem illam de coelo elapsedam audierunt: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; latro tamen videt illum non in monte Thabor, sed in monte Calvario; non inter Moysen, et Eliam viros spectatissimos, sed inter duos insignes praedatores; non vultu splendens, sed facie spuis foedata, et colaphis denigrata; non audit vocem de coelo dicentem: Hic est filius meus dilectus, sed vocem illam cum valde despicientem: Si Filius Dei es, descende de cruce. Si Paulus credidit, raptus fuit usque ad tertium caelum, et reserata sunt ei arcana, quae non licet homini loqui. Si reliqui Apostoli crederent, portentosa miracula Christum Dominum patrum conspexerunt. Si Nicodemus, et Nathanael crederent, Scripturis communiti fuere. Si credidit Chanaanæa, prius fuit signorum claritudine attracta; sed latro nec raptus fuerat usque ad tertium caelum, nec legerat Scripturas, nec adhaeret eius miraculis: et nihilominus, quando princeps Apostolorum negat Christum Dominum, Iudas vendidit, discipuli fugiunt, nec ullus ex eis coram servis Pontificis ausus est confiteri illum; latro intrepide coram Principibus populi, palam illum confitetur Regem caelorum, et Dominum. Porro ut excellentiam huius fidei, quae mirifice splenduit hic latro, clarius illustremus, acatissima Patrum testimonia, qui diligentissime de illa disseruerunt, in medium producamus. Divus Augustinus (ser. de ser. 3. Pasch.) ait: Huius fidei quid addi possit ignoravit: viderunt Christum mortuos suscitantem, credidit ille, quem videbat secum in ligno pendentem: quando illi titubaverunt, tunc ille credidit: Qualem fructum Christus de arido ligno percipit? et (serm. 144.) inquit: Vim fecisti, creditisti, rapuisti, hodie tecum eris in paradiso. Non te differo; tantae fidei hodie reddo, quod debeo. Latro dicit, Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum. Non solum credebat surrecturum, sed etiam regnaturum. Divus Leo (de pass. in princ.), hanc latronis fidem admirans, in haec verba prorupit: Quae istam fidem exhortatio persuasit? quae doctrina imbuuit? quae praedicator accendit? non viderat prius actum miracula; cessaverat tunc languentium curatio, caccorum illuminatio, vivificatio mortuorum: ea ipsa, quae mox erant gerenda, non aderant, et tamen Dominum confitetur, et regem, quem vidit supplicii sui esse consortem; haec magnus ille Pater. Audiamus nunc divum Chrysostomum (hom. de Cruce): Iste, ait, videt Salcatorem non in regali solio, sed in poma, societatum latronibus: videt in cruce pendente, et orat quasi in caelis sedentem; videt condemnatum, et in vocat regem; Iudaei crucifigunt qui noverunt legem, et tu latro unde talia philosopharis? Hic adiungamus Eusebium Emisenum (hom. de bon. lat.), in hunc modum loquentem: Ecce inter signa, atque virtutes, attestantibus mirabilibus, et acclamantibus, aliquoties in discipulis mens iam robusta titu-